

Pogledi

EKOLOŠKI PROBLEMI ZAHTIJEVAJU "NOVU" TEOLOGIJU

Ivo Derado

Za vrijeme jednomjesečnog posjeta sveučilištu Sapiientia u Rimu susret u crkvi sv. Jeronima s jednim mladim i angažiranim teologom iz Splita, preorijentirao je na kratko moj profesionalni interes. Mjesto rada s kolegom na zajedničkoj publikaciji iz fizike elementarnih čestica uglavnome sam provodio vrijeme u biblioteci i na predavanjima na papinskom sveučilištu Gregorijani. Uz mladenačke uspomene, neposredni poticaj bila je diskusija s tim mladim teologom na putu od Gregorijane do zavoda sv. Jeronima. Između ostalog on mi je napomenuo da je u vezi svog doktorata posjećivao seminar s egzotičnom temom: *Realnost egzistencije atoma*. Anahronizam tematike čudio je i njega, ali ju je našao interesantnom. Najednom sam postao znatiželjan čime se danas bave teolozi, pogotovo splitski. Kod prelistavanja nabasao sam u sažetku časopisa *Crkva u svijetu* iz 1991. godine na začuđujuću tvrdnju: "Autor smatra teoriju evolucije pogrešnom." Prvi dojmovi, daleko od prijeko potrebne problematike, sve nekakvi problemi iz prošlog stoljeća.

Listajući bogatu zbirku časopisa sa svih kontinenata i slušajući predavanja iz dogmatike i filozofije, učinilo mi se nakon tog, istina površnog pregleda, NIHIL NOVA kao i pred četrdeset godina kad sam i ja bio student teologije. Čak da je zajedno sa mnom slučajno naišao doctor angelicus, osjećao bi se na predavanjima i u literaturi kod kuće. Jasno, strašno bi ga začudili poneki slušači: mlade djevojke i momci, modno obučeni i još više neki docenti u športskim košuljama. A kad bi nakon predavanja posjetio kapelu na istom katu i uz koncelebranta, "sportskog" docenta, slušao kako crkveni zbor tih mladih slušača, uz pratnju gitare i s napjevom sličnim serenadi pod prozorom neke Julije, primaju na dlan posvećene hostije, koje su prije posvete postavili u kalež, sigurno bi dobio inspiraciju za dopunu svoga traktata *De transubstantione*.

S druge pak strane vrlo bi se brzo uključio u omiljene skolastičke diskusije i sa zadovoljstvom ustvrdio, kako se u teologije tempora non

mutantur, samo se teolozi izvana mijenjaju. Svidio bi mu se antropocentrični stav teologije: da je čovjek kralj, koji mora "vladati ribama u moru i pticama u zraku" kao gospodar Zemlje, koju ima pravo "sebi podložiti". Na kraju Bog je čudom stvorio svu floru i faunu sebi na slavu i teolozima na radost. Stranac, animist, koji ne poznaje Govor na gori o mirotvorcima, dobio bi dojam da su ti biblijski navodi dio nekakvog Kršćanskog manifesta o ratu s prirodom.

Usprkos papinom osvrtu na ekološke probleme, prigodom dana mira godine 1990, teško se probijaju ekološki problemi u teološke redove. Odveć su teolozima sumnjivi ti zeleni i ti ekolozi sa svojim naturalizmom. I dok se baza velike većine vjernika inspirira svetim Franjom Asiškim, zaštitnikom ekologije, dotle su teolozi potpuno zaokupljeni problemom abortusa i "neprirodnom" kontrolom porođaja. Zasljepljeni biblijskim zadatkom "napućivanja Zemlje" ne vide problem eksplozije pučanstva, najveće opasnosti našeg doba. Njih tješi riječ Crkvenjaka: "Generacije odlaze generacije dolaze, a zemlja ostaje zauvijek." Pri tome ne razmišljaju, da prvi put u povijesti civilizacije jednoj generaciji stoji u rukama da zauvijek učine zemlju nemogućim prebivalištem slijedećim generacijama.

U filozofiji, teolozi se drže znanosti i njezine paradigme o povezivanju uzroka i posljedice, jer to je, misle oni, jedan od najuvjerljivijih puteva za dokaz egzistencije Boga. U problemima pak, gdje ih plaši moguća irelevantnost, služe se metodologijom Vatikanskog agglornamenta. Pri tome, nažalost, zaboravljaju da je religija postojala prije filozofiranja, a filozofiranje prije prirodnih znanosti. Ne vide komplementarnost tih područja i donkihotski apologetiziraju s nekakvim ateistima iz prošlog ili početka ovog stoljeća (borbeni ateisti komunističkog društva, kako ih danas doživljavamo, pokazali se se kao oportunistički papirnati tigrovi).

Teolozi teoretičari kao da ne osjećaju NOVO DOBA i REVANŠ BOGA. Naime, dok se teolozi pokušavaju s agglornamentom približiti laičkom društvu, Bog se osvećuje; današnje laicističko društvo je primorano "agglornamentom" približiti se Božjem puku raspršenom u raznim anti-racionalističkim i intergralističkim prostorima.

Na sličan način doživljava naučni deterministički red u prirodi revanš KAOSA. Otkrićem da u prirodi dominira deterministički kaos, gdje slični uzroci nemaju slične posljedice, mijenja se baza kvantitativnih znanosti. Te dvije revolucije odjenodm, kao da su prošle nezapažene od teologa!

Ti revanši su manje-više rezultat spoznaje, da je stanje današnjeg svijeta bolesno. I nadalje, da se to bolesno stanje pogoršava.

Trijumf tehnologije, iluzorno uvjerenje da će znanost s vremenom riješiti sve probleme u prirodi imalo je i ima za uzrok uništenje našeg okoliša do kritične mjere. Ovdje mislim na uništenje "dobronamjernom" tehnologijom, a ne uništenje masovnim ludilom, kao što je primjer u Hrvatskoj i Bosni kroz ovo uvozno ludilo.

Zrak, voda, zemlja, ne mogu više apsorbirati naše otpatke. Uništenje šuma, ozonske rupe, opasno zagrijavanje Zemlje kroz porast produkcije ugljičnog dioksida, zagađivanje jezera, rijeka i mora, erozija tla radi nerazumne deforestizacije, kisele oborine, desertifikacija, uništenje životinjskih i biljnih vrsta, nagli porast gradova, sve je to signum visibile igno-

rantiae invisibilis. Planiranjem se slučaj nadomješta s pogreškom. Danas smo svi svjedoci katastrofe "planiranih" društava na Istoku. Ali ako na Zapadu ne prevlada integralni, a ne znanstveno parcijalni način planiranja, ako se ne odrekemo neekoloških tehnologija, ako gospodarstvenici vrijednost robe ne prestanu ocjenjivati utrošenim radom ili dobitkom – mjesto da uključe negativnu vrijednost prouzročenu oštećenjem okoline – i ako ne napustimo iluziju svemoći znanosti (danas je naime znanost opium tehnokrata i naivnih), prijeti nam još teža katastrofa. Tada neće biti međunarodnih kredita, koji bi vjerojatno mogli spasiti jedan pogrešan sustav. Civilizacija je vrlo krhka tvorevina, koju se može lako uništiti, kako to dokazuju tolike propale civilizacije.

Naivno je misliti da će, kao i dosada, biološka i kulturna evolucija već nekako riješiti ovu našu najnoviju krizu civilizacije. Civilizacija je započela pred nekih deset tisuća godina s otprilike jednim milijunom stanovnika na Zemlji. U doba Kristova rođenja pučanstvo je brojalo neku četvrtinu milijarde. Danas naprotiv imamo dvadeset i dva puta više stanovnika negoli u Kristovo doba, s godišnjim porastom od sto milijuna stanovnika. Početkom sljedećeg tisućljeća, ako ne dođe do neke velike katastrofe ili razumnog ograničenja broja stanovnika, približit ćemo se broju stanovnika, kojeg brod Zemlja ne može dalje uzdržavati, pa i kod najidealnije i najhumanije raspodjele zemaljskih dobara. Tada će se ispuniti Maltusovo predviđanje, ali ne kako je on mislio radi neravnoteže resursa i pučanstva, nego radi zagađenja okoliša. Prije nego kruha nestat će pitke vode.

Znači li da nas ovaj Kasandrin vapaj sili na rezignaciju i cinično predanje u Božje ruke? Neka On spasi ovu svoju tvorevinu čudom, jer je izabrao mehanizam kaosa kao fleksibilni vodič evolucijskog principa tapkanja kroz "pokušaj i pogrešku", ne računajući na "istočni grijeh". Ili se priključiti grupi ekstremista, pripadnika tzv. "deep ecology", koji sanjaju o nekom bukoličkom povratku prirodi, odreknućem od svake moderne tehnologije. Odreći se moderne tehnologije s današnjim brojem stanovnika – značilo bi masovno samoubojstvo. Znanost i tehnika u načelu nisu krivci današnje situacije, oni su u stvari važni čimbenici nužne kulturne evolucije. Problem je u brzini i jednoličnosti, koje znanost i tehnika provode u istraživanju i primjeni.

Hybris sveznajućeg pokušava sve i sva, često bez dovoljnog poznavanja kompleksnosti mehanizma. Teologija to implicitno podržava, budući da su "zakoni" u prirodi od Boga i kao takovi dobri; zato je bilo koje istraživanje tih zakona a priori dobro. Fenomeni u prirodi su međusobno isprepleteni, nelinearni s mnogostруким povratnim vezama (feedbackom), izgrađeni laganim i mekim pomacima evolucije kroz milijune godina. Današnje prebrze promjene ne dozvoljavaju na vrijeme uočiti moguće pogreške, a kad postanu očite onda je već prekasno za ispravak. Pokušaj korekcije u prekasnoj fazi stvara nove probleme; poznata začarana spirala eskalacije problema.

Zemlja nije stroj, kako je to zamišljao fizičar i političar francuske revolucije Laplace, nego je organizam, gdje svaka i najmanja promjena ne ostaje izolirana, nego ima dalekosežne reperkusije nad danim biotopom. Uspjeh evolucije leži u principu festina lente i varietas delectat,

lagano i raznoliko, dok je moderni put tehnike upravo antievolutioni: nestrpljiva žurba i jednoobraznost.

Takozvana "shallow ecology" je jedan od razumnijih pristupa toj globalnoj ekološkoj problematici. Zahtijeva se zaustavljanje kvantitativnog rasta ekonomije u razvijenim zemljama i adekvatnu orijentaciju društva općenito na kvalitativni rast, ali i odricanje od mnogih neekoloških navika. Industrija mora snositi troškove zagađivanja, koje ona producira, a ne društvo kao cijelina. Pred reciklažom mora stajati smanjenje ili napuštanje produkcije "dobara" koja zagađuju. To mora biti dio programa državnog i privatnog socijalnog tržišta. Ali ni to nije dovoljno. Ekološki problemi ovise o ponašanju svakog pojedinca i umnožavaju se brojem pojedinaca. Učinci svakog pojedinca su maleni, tek dugogodišnjom akumulacijom dolaze na vidjelo štete u prirodi i to kada su u tolikim dimenzijama, da je prekasno za učinkovitu ekološku reparaciju.

Ekologija zahtijeva vrline i način mišljenja, koje tradicionalno pripadaju pokretima velikih religija. Znakovi vremena i danas ne mogu biti ignorirani od teologije i etike. Crkva se mora boriti protiv "industrijskog misticizma i magije", osobito u zemljama u razvoju. Ona mora odigrati sličnu ulogu, koju je odigrala u sprečavanju realizacije komunističkih antievolutionih i naivnih ideja i programa. Teologija se mora vratiti početnim i autohtonim zadacima i napustiti ideju imitiranja znanosti. Ona mora biti nezavisna komponenta u modernom društvu i ne služiti se metodama naučnog diferencijalnog pristupa shvaćanja svijeta. *Communio Sanctorum* mora danas uključiti floru i faunu, kao i "sestru majku Zemlju". Dosadašnja se moralka manje-više bavila međuljudskim odnosima, današnja mora prebaciti ravnotežu na odnos prema prirodi. Danas mora ekološka moralka biti u prvom planu. Nije dovoljan samo njen principijelni stav, zahtijeva se aktivno participiranje. Ona može biti važan praktički saveznik shallow ecology. Ona mora usredotočiti pozornost vjernika na ekološke momente i zadatke kroz liturgiju, propovjedi, pjesme i hodočašća. Nova evangelizacija laicističkog društva morala bi naglasiti ekološke momente i odigrati ulogu samostana u ranom srednjem vijeku. Napredna teologija bi u isto vrijeme morala društvo očuvati od religioznih i ekoloških fundamentalista, koji su neadekvatan odgovor na neuspjeh laicističkog društva. Za tu zadaću današnja teologija treba doctor-a ecologicus-a!